

Микола Корпанюк

*Переяслав-Хмельницький педуніверситет
імені Григорія Сковороди*

«НА ОДНОМУ Й ТОМУ Ж ҐРУНТІ РОСТУТЬ ТЕРН І ТРОЯНДИ»

Анотація. Наукова розвідка присвячена висвітленню життя та діяльності одного з перших вітчизняних гуманістів доби Відродження Григорія Сяноцького в XV ст.

Ключові слова: Відродження, гуманізм, біскуп Львівський Григорій Сяноцький, гурток інтелектуалів-гуманістів у Дунаєві, філософія, література, педагог-проповідник.

Annotation. The article is dedicated to the highlighting the life and activities of one the first domestic humanists of the Renaissance Hryhorii Sianotskyi in the fifteenth century.

Key words: Renaissance, humanism, Lviv Bishop Hryhorii Sianotskyi, the circle of intellectuals and humanists in Dunaiv, philosophy, literature, teacher and preacher.

Ці заголовні слова належать одному з найвідоміших українців XV ст., який прокладав шлях Гуманізму й Відродженню в Україну своїми життям, вченням, художньою творчістю та пастирською діяльністю.

У наукових студіях про національну культуру XIV - XV ст., зокрема про давнє письменство, звернена неналежна увага дослідників на доробок «католицької русі», українців римокатолицького віровчення як згодом і грекокатолицького, протестансько-реформаторського. Відрізавши від загальнонаціонального тіла під московську дудку цю частину українського доробку у загальноєвропейському цивілізаційному поступі, ми не лише уподібнилися московитам, але й дали можливість польським, білоруським, литовським ученим-дослідникам цієї доби більш суб'єктивно висвітлювати історичні події, факти, постаті, тлумачити спільні порубіжні надбання.

Відомо, що з появою в XIII ст. в Україні й подальшим поширенням римокатолицизму, відсутністю вищих навчальних закладів, з кінця XIII – початку XIV сторіч в європейських університетах навчалися сотні студентів-українців (русів, русинів, руських, роксолянів, руснаків) з усіх теренів батьківщини [7; с. 134-259], котрі практично представляли усі суспільні стани й значна частина яких добилася видатних досягнень у науці, літературі, церковній та політичній діяльності, стали символами України в добі Відродження загальноконтинентального рівня.

Такими постатями в XV сторіччі стали гуманісти, доктори наук галичани Мартин Русин з Журавиці (астролог, математик, медик) Юрій Котермак-Дрогобич (медик, астроном); історик, письменник, Львівський архієпископ Григорій Сяноцький, друкар Швайпольт Фіоль, подвижник, святий Іван (Ян) з Дуклі; богослови з Києва Бенедикт Сервінус, Іван Тинкевич.

У XVI ст. українські гуманісти-католики представлені такими діячами, котрі вплинули на весь подальший хід національної історії, історії Речі Посполитої – це Станіслав Оріховський, Павло Русин з Кросна, Лукаш з Нового Міста, Григорій Тичинський, Іван Туробінський, Григорій Чуй, київський єпископ Йосип Верещинський. У XVII ст. до них приєднуються грекокатолики Іпатій Потій, Йосип Рутський, Яків Суша, святий Йосафат Кунцевич, котрі в переважній своїй більшості були вольовими патріотами України й багато зробили для її визволення, напрацювавши гуманістично-християнську стратегію.

Україноцентричність наших римо-і грекокатоликів в XV- XVII ст. дала їм підстави у XVII ст. дивитися на свій народ як на повнокровну націю, що яскраво відбито в творах унійної тематики Мелетія Смотрицького, Якова Суші, в розгортанні освітньої та проповідницької діяльності, в очищенні церков від негідності, в чому значна заслуга чернечих згромаджень братів-ісусівців і василіян.

Серед когорти перших українських гуманістів XV ст. ім'я та постать Григорія з Сянока / Григорія Сяноцького (1407-1477), інтелектуала-філософа, письменника, вченого-гуманіста, освітнього реформатора, Львівського римокатолицького архієпископа, шляхтича – етапна в утвердженні Відродження в

нашій країні, в поєднанні церковної та активної світської діяльності, у вихованні нових поколінь громадян на засадах раннього етико-філологічного гуманізму, на їх, цих засадах, творенні розумінь, що релігія – видимий репрезентант національно-культурної традиції й побуту [2; с. 293], історичного мислення сучасників, зануреного в європейську античність, зокрема римську, та слов'янське, українське, польське Середньовіччя. Григорій, як і більшість його сучасників – українських гуманістів – з демократичного станового походження, тому, попри свій типовий для Відродження монархізм, людина антропоцентрична. Він поважає людей не за становими, статевими, а морально-етичними, розумовими, культурними, підприємливо-діловими, виконавськими ознаками, за працелюбство, силу волі в досягненні мети. Ці риси лягли в основи ренесансно-класицистичного практицизму, відповідальності та самоповаги, утверджуваних у тодішній філософії, літературі, освіті, віровченні.

Григорій Сяноцький, син міщанина-шляхтича Петра з міста Сянока біля Перемишля, за своєю природою – постать непересічна як для свого часу, так і в нашій історії, тому ще за його життя до нього були звернені увага, повага, визнання історичних осіб – королів Польщі, Угорщини, церковних діячів, гуманістів, зокрема польського історика Яна Длугоша, італійсько-польського гуманіста, Григорієвого приятеля Філіпа Буонаккорсі – Каллімаха, нарис якого «Життя та звичаї Григорія Сянока, архієпископа Львівського» лягли в основу подальших досліджень, оскільки він писався ще за життя та відразу після відходу з нього владики людиною, котра впродовж семи років проживала й діяла поруч Сяноцького.

Як пише Каллімах, самостійне життя юнака розпочалося досить швидко: у 12 років, напевне, через непорозуміння з батьками; він покинув хату й побачивши в Кракові важливість для життя німецької мови, помандрував до Німеччини, де впродовж п'яти років вивчав мову, працював навчителем дітей, переписувачем книжок для них, а маючи прекрасні природні здібності співака й музики забезпечував себе необхідним [11; с. 8-9]. Далі мандри, вчителювання, належне виховання дітей провідної державно-політичної еліти в Польщі, зокрема синів магната Яна Тарновського, королевичів Владислава, Казимира, що посприяло

талановитому й працьовитому юнакові не лише зіп'ятись на ноги в суспільстві, але в 1428 році поступили до Краківського університету, закінчити навчання в 1433 р. бакалавром вільних наук.

Під час навчання в університеті він студіює латинську мову, щоб досягти «Цицеронового рівня», захоплюється античними історією, культурою, літературою, зокрема римськими, написанням польськомовних віршів наслідуючи твори Овідія. Фахова зацікавленість риторикою та поетикою, античною літературою допомогли йому на ренесансних засадах тлумачити Вергілієві «Буколіки», «Георгіки», комедії Плавта, сатиру Ювенала; під впливом творів Плавта писати власні комедії, а далі й створювати вірші. Написанням поезії він займався все життя. Створені ним епітафії королям Ягеллові, Владиславу Варненчику, королеві Софії, магнатам Тарновським, а також гексаметри, елегії принесли йому визнання як «Коханця Муз» (Я. Длугош), «Улюбленця Муз». У 1470-х роках, як каже у «Передмові» до львівського видання Каллімахового нарису 1909 р. професор Тадеуш Сінко, Григорій Сяноцький писав «Спроби грашок віршових» [11; с. 5], цебто курйозні вірші, натхненниками яких були його «гості» [11; с. 5], якими він із задоволенням їх тішив, водночас наполегливо підкреслюючи відсутність у себе поетичного дару, користуючись середньовічним топосом скромності. Про рівень дару Сяноцького свідчить збережена елегія та полемічна віршована відповідь агренському єпископові Габрієлеві в 1474 р.

Як письменник, Сяноцький з повагою та зацікавленістю ставився до використання в художніх, наукових творах народних прислів'їв («Легше випрати плащ, аніж душу»; «Я їм так, як мій батько, а ти п'єш так, як твій»; «Легше побороти сімох демонів, аніж сім гріхів»; «Краще би ти кульгавим був на язик, аніж на ноги» тощо); не сприймав алегоричних тлумачень Біблії та наповнював тексти проповідей науковими ренесансно-гуманістичними, пізнавально-просвітницькими прикладами прокладаючи ними шлях національній ренесансно-бароковій проповідницькій традиції XVI-XVIII ст. Він написав кілька прозових творів, які не збереглися, двохтомну історію короля Владислава Варненчика. Як церковний діяч, сприяв у поширенні в навчальних закладах, монастирях, на церковно-храмові свята драматичних вистав на релігійні теми.

Його, Григорія, музично-вокальні здібності, прекрасний почерк і жага до самоудосконалення, до пастирської діяльності привели до подорожі до Італії, де в Болоньї, Флоренції познайомився з діяльністю, вченням італійських гуманістів і став вірним їх продовжувачем у Польщі та Україні. Папа римський Євген IV зарахував його в штат своєї канцелярії на посади музиканта, переписувача, де він працював у 1437-1439 рр., брав участь у «папському музичному колегіумі».

Свою любов до науки, до історичної спадщини Григорій Сяноцький проніс крізь усе життя. Він у прадавніх джерелах шукав пояснення на хвилюючі гуманістів запитання. Ця допитливість і його власні погляди на аналізовані твори, історичні факти принесли визнання, в 1439 р. за коментоване видання «Буколік» Вергілія одержав ступінь магістра. Скопіювавши в Італії необхідні для своєї діяльності книжки, привіз їх до Польщі, серед яких була і праця Джованні Боккаччо «Про генеалогію богів». Як пише Каллімах, набуті новітні знання, гуманістичні переконання Григорій використовував у навчанні та вихованні синів каштеляна Тарновського, угорського палатина Яноша Гуньяді, щоб «стирати» в них викривлену «старосвітчину та варварство» [11; с. 9]. Закоханий у поетику та риторику як важливі вільні науки, сприяв їх викладанню в школах, підлеглих йому, у власній приватній педагогічній діяльності.

Як парох парафії с. Велички біля Кракова, підняв її, парафію, із занепаду своєю побожністю, цнотливістю, доступністю та повагою до кожної людини, бо любив слухати і вислуховувати «інших» – простих і вчених [11; с. 11], пропагував людям знання про природничі науки, медицину, поезію.

Його вченість, шляхетність і демократичність не залишилися поза увагою недавнього вихованця, королевича Владислава, котрий, ставши польським і угорським монархом, забрав Григорія з собою до Угорщини особистим дорадником і духівником-сповідником. Поради Сяноцького королеві в угорсько-турецькій війні 1440 р. допомогли в перемозі над турками та встановленню 10-річного миру. Кардинал Юліан Чезаріні, всупереч доводам Сяноцького, наполягав на подальшому продовженні королем наступальної війни проти турків на Балканах, що й призвело до поразки в 1444 р. Владислава під Варною в Болгарії, його і кардиналової, загибелі, втрати значної частини угорського війська.

Усвідомлюючи моральну провину за варненську трагедію, оскільки не зміг відмовити короля від походу, власну тимчасову неспроможність перенести докори сумління та рідних загиблих, він не повертається до Польщі, а на прохання трансільванського воєводи й угорського палатина Яноша Гуньяді залишається в Угорщині вихователем його синів Владислава та Матея, а згодом порадиником Варадинського біскупa Яноша Вітеза, в оточенні якого сформувався гурток інтелектуалів-гуманістів. У цьому гуртку, завдяки дружнім взаєминам і спілкуванням з італійцем Павлом Вергеріушем і кипріотом Філіпом Подахатерусом, удосконалив свої знання з риторики й поетики, відновив літературну творчість. (У 1449 році шляхом Григорія Сяноцького в Угорщині, повертаючись з Італії на батьківщину, пройшов ще один наш гуманіст, автор першого в Україні підручника «Практична геометрія» Мартин Русин з Журавиці, доктор медицини Болонського університету, котрий співпрацював з Яношом Гуньяді та Яношем Вітезом, виразними представниками Гуманізму в Угорщині).

У 1443 р. Григорій Сяноцький як духівник і радник короля Владислава посприяв Київському митрополитові Ісидорові, організаторові унії православної церкви з католицькою, юридично одержати привілей для всіх християн східного обряду в Угорському королівстві. Вони обидва, Григорій та Ісидор, вперто протистояли поширенню забобонності серед вірних [10; с. 151-152].

Як добрий знавець історії, стародавніх і новітніх мов, Григорій з Сянока постійно виправляв допущені неточності своїми попередниками, коментаторами історії Польщі Вінцента Кадлубка, історій і літературних творів античних авторів. Він заперечив Кадлубкову теорію про сарматське походження поляків, а, навпаки, висунув гіпотезу про походження сарматів від поляків, а поляків від венедів [11; с.15]. Шануючи войовничість поляків, військові здобутки, їхнім покровителем вважав Марса [11; с.17].

На прохання Казимира IV у 1450 році повертається до Польщі послом угорського короля й, нарешті, правдиво розповів королівській родині про причини та особливості смерті короля Владислава під Варною, а згодом, виконуючи свій громадянський обов'язок, написав двохтомну історію життя цього монарха.

Слава і шана до Григорія Сяноцького ширилася Європою. В 1451 р. король Казимир IV призначив його Львівським архієпископом римокатолицької Церкви, сподіваючись, що він її підніме із занедбаності. Вибір короля був вдалим. Григорій, котрий відзначався працелюбством, шляхетністю, доброзичливістю й повагою до людей, вимогливістю до підлеглих, особливою суворістю до неретельного і нешляхетного духівництва, досить швидко завоював авторитет у загалу, місцевої влади. Маючи значні прибутки, скуповував села, заселяв їх добровільними осадчими, розвинув прибуткові ставкові рибні господарства, що дозволило йому заснувати під Львовом містечко Дунаїв, заселити його людьми, котрі дотримувалися його вимог у власній поведінці, господарюванні, законопослушності, культурі родинного і громадського співжиття. Завів у місті Магдебурське право. Збудував замок, оборонний вал довколо нього, що дозволило йому успішно в 1474 році відбити з містянами напад і облогу татар.

У Дунаєві – місті працелюбства, господаровитості та новаторських пошуків архієпископа – Григорієві Сяноцькому вдалося сповна розкрити себе як пастиря, громадянина, господарника й філософа-гуманіста. Він поширює на підвладних собі теренах шкільництво, нові підходи до родинних вартостей: схвалював шлюби за коханням й розлучення в невдалих родинях, рівноправність з чоловіками, освіченість жінок, високий рівень освіченості духівництва, котре вважав «Божими воїнами». Сам аплікує проповіді й вимагає від духівництва аплікації їх науковими доречними до теми здобутками, бо вважав, що призначення проповіді переконувати, виховувати, навчати. Не схвалював збирання ченцями ялмужни, підтримував розвиток церковних господарств, вистав на релігійні теми, шкільництва.

Як людина раціональних переконань і практичної доцільності, найнеобхіднішими в розвитку людства науками вважав природничі, а насамперед медицину, астрологію /астрономію, математику, фізику та гуманістичні – історію, мови, письменство, риторику, поетику, теологію .

У Дунаєі архієпископ організував перший в Україні гуманістичний гурток інтелектуалів «Двір поетів», членами якого були місцеві одностудійці та емігранти-італійці, зокрема Філіп Буонаккорсі-Каллімах, Марино Кондульмеро, котрих

любив, протегував їм, шануючи за великий внесок у гуманізм Відродження, чим посприяв активному поширенню ідей ренесансу в Україні та Польщі. Як освічено-діяльний адміністратор, сприяв реформуванню шкіл, в яких діти мали змогу навчатися за найновітнішими методиками. Реформована ним катедральна школа одержала статус філії Краківського університету. В Дунаєві, Львові сприяв поширенню й утвердженню в місцевій культурі «музичних новинок» – рис новітньої ренесансної франко-фламандської музики.

Як стверджує Володимир Литвинов, Григорій Сяноцький заклав міцне підґрунтя в розвиток національного Відродження в Україні в галузях філософії, природничих наук, започаткувавши вчення про самоцінність людини, атомістичну концепцію походження світу, людини; реабілітацію вчення Епікура та епікурівського принципу насолоди; необхідність матеріального задоволення людини поруч із духовним, її гармонійного розвитку, звеличення розуму, вищого за душу; виступав за вивільнення філософії з-під влади теології, а критикуючи схоластику, заклав основи гуманістично-ренесансної філософії; протистояв аскетизму, протиставляючи йому культ праці, краси, краси людського тіла, чесноту мудрості. Як гуманіст, він – прихильник і світського виховання, науково-критичного методу відбору історіографічного матеріалу, вірячи, що історію, творену людьми, можна й треба удосконалювати. У протистояннях між владою та громадою стояв на боці громади, хоча вірив у божественне походження державної влади; ратував за гуманні взаємини між собою людей різних станів, заперечував феодалну погорду до фізичної праці, людей фізичної праці. Прихильник антимантаської політики польського короля Казимира IV, а як людина українського походження усвідомлював потребу створення власної держави кожним народом, критикував світську і панівну владу католицької Церкви за її втручання в державні справи, що призводить до розбратів, чвар [4; с.49-189].

Усебічна характеристика світогляду, наукової, пастирської та громадської діяльності Григорія Сяноцького В. Литвиновим, що ґрунтується на працях польських і українських дослідників, доробку гуманіста є авторитетним джерелом для студіювання історії зародження, розвитку та утвердження гуманістично-

ренесансного періоду в національних історії, культурі, науці, внеску в них українських інтелектуалів.

Філіп Буонаккорсі-Каллімах, котрий за життя архієпископа почав створювати його біографічний нарис, наголошує, що єрарх не сприймав лише тих людей, які вели легковажно-розважальний спосіб життя, розмовляли чи оповідали зверхньо, вульгарно [11; с.29]. Як стоїк, у побуті був скромною людиною, постійно контролював якість виконання обов'язків підлеглими. У читанні надавав переваги книжкам прикладно-повчального змісту, лікувався народними ліками, самостійно виготовленими за рецептами з книжки «Про корисні зілля».

Увечері, після денних клопотів, зосереджувався над теологічними працями, питаннями, задовільняючи душевні потреби. Вірив, що душа і тіло – протилежні «речі» в усьому [11; с.28]. Як людина Нового часу, він із однаковою повагою ставився до чоловіків і жінок з усіх суспільних станів, розмовляв з ними на будь-які теми, не зважаючи на поширювані недоброзичливцями плітки з цього приводу.

Завойовані повага, визнання Григорія Сяноцького як видатної, авторитетної особистості свого часу, дали привід «чехам» запросити його очолити Празьку дієцезію. Відмовив їм, бо не бажав розлучатися з батьківщиною, рідним краєм, залишати успішно діючу архієпископію та здобутий нелегкою працею високий рівень довіри його до суспільства, а суспільної спільноти до нього.

Григорій Сяноцький мав у своїй діяльності надійну підтримку з боку польського короля Казимира IV, кардинала Збігнева Олесницького, для якого написав його життєпис [11; с.14].

Морально-етичний ригоризм архієпископа Григорія, його гострослівність і принциповість, наукова спрямованість у пастирській, освітній, громадській та культурологічній діяльності окреслюють цю історичну постать як типово ренесансну на українських теренах. Він заклав міцні засади для подальшого розвитку й утвердження в Україні ренесансного гуманізму діячами «католицької Русі» XVI ст., а через них і XVII ст.

Висока вимогливість до себе, до оточення призвела до непростих стосунків з рідними, котрі намагалися аморально користуватися плодами його праці,

зневажаючи послуги і сан Сяноцького [11; с.60-61]; із суддями, мисливцями, непоштивим духівництвом, шляхтою, схильною до пияцтва.

Аналізуючи життя та діяльність Григорія Сяноцького, бачимо, що основні його досягнення в науці, освіті, культурі, риси характеру, розуміння завдань українських діячів-гуманістів, спрямованих на практичну суспільно-пастирську діяльність, надалі увиразнюються у вченні, в позиціях його послідовників, котрі розвинули в нас засади італійського відродження, поєднані з місцевими особливостями, потребами, створивши архетипний образ України-Аркадії. Вони, захоплюючись римською античністю, італійським гуманізмом, творили як вірні українці, які за допомогою латинської мови вносили свою лепту в український і загальноєвропейський ренесансний розвій.

Оскільки історичні обставини не сприяли належному збереженню творчої спадщини Григорія Сяноцького, то кожна згадка про нього в працях XV – XIX сторіч є сигналом і орієнтиром для подальших досліджень. Сучасник архієпископа, польський історик і церковний діяч Ян Длугош, наголошує, що Львівський архієпископ був дійсним гуманістом у ставленні до людей, в літературній та науковій творчості [12; с.407]. А польський історик Мацей Стрийковський в своїй праці згадує про його участь у Варненській війні та щасливо-вмілій обороні м. Дунаєва від татарського нападу [8; с.719, 781]. Наш історик і поет XVII ст. Бартоломей Зиморович у своїй праці підкреслює, що він, «муж визначний у справах війни і миру», «доктор мистецтв», «провідник порядку», «чуйний пастор», «ревний сенатор»; переможець татар, який з «численними домашніми (мешканцями Дунаєва. – М.К.) мужньо опирався і визвільнив руки свої і міщан, заслуживши у збереженому містечку славу, і своїм прикладом навчив, що самими книжками вістря меча та гострота розуму розвиваються» [1; с.83, 87].

Історик польської літератури Міхал Вишневський описує життєвий шлях Сяноцького за біографією Каллімаха, наголошуючи, що він мистецьки обдарована людина, справжній філософ, геніальний діяч, який в 1439 році, в час панування короля Владислава, запобіг громадянській війні в Угорщині своїми мудрими порадами й діями [13; s. 239, 242].

Історик Львова Денис Зубрицький у 1844 році зазначав, що в ньому архієпископ Григорій активно співпрацював з радою міста, а для пошанування катедрального костелу привіз із Кракова велике розп'яття Ісуса Христа [3; с.98, 109]. Іван Франко в статті «Смерть королевича в битві з турками» підтримує думку Сяноцького, що основним винуватим варненської трагедії був кардинал Юліан Чезаріні, що в цій війні брав участь і український загін подільського воєводи Грицька Кердея. Дослідник переоповідає історію зтяжного повернення додому з варненського походу Григорія з Сянока, шляхтича гербу Стрепара [9; с.151, 223].

Має рацію професор Дмитро Наливайко, коли стверджує, що великі географічні відкриття XV- XVI сторіч сприяли розвиткові західноєвропейської україніки, що українські гуманісти на такому ж рівні були зануреними в античність, як і західноєвропейські [6; с.8,10]. Ці висновки доповнюємо: українські гуманісти щиро працюючи на царині Відродження не лише відновлювали пам'ять про свою втрачену державність у добі Середньовіччя, але й переконували, що вони є продовжувачами проєвропейського шляху предків – русичів, надійною опорою гуманізму на сході Європи.

Життєвий і творчий шлях Григорія з Сянока, що раптово обірвався в 1477 році, – тому наглядна історично-культурологічна ілюстрація. Померши в Рогатині, він похований у Львівському катедральному костелі, своєму улюбленому дітищі, служба в якому надихала пастиря на творчість духовну, освітню, на практичні втілення в життя нового, божистого, кращого, що ніс і утверджував ренесансний гуманізм в нашій країні, співтворцем якого він був.

Отже, вивчення, дослідження та ввід ув активне культурне життя наукової, літературної, філософської, публіцистичної спадщини латино- і полономовних українських діячів XV – XVI сторіч, як підтверджує діяльність Григорія Сяноцького та інших його сучасників, дають підстави стверджувати, що в Україні доба Відродження розпочалася в XV сторіччі у тісній творчій співпраці з італійськими гуманістами. Її розвивали українці-римокатолики.

Література:

1. Зиморович Бартоломей. Потрійний Львів: Leopolis Triplex / Бартоломей Зиморович. – Львів: Центр Європи, 2002. – 224 с.
2. Зілінський Орест. Духовна генеза першого українського Відродження / Орест Зілінський // Європейське Відродження та українська література XIV – XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 276-299.
3. Зубрицький Денис. Хроніка міста Львова / Денис Зубрицький. – Львів: Центр Європи, 2006. – 608 с.
4. Литвинов Володимир. Католицька Русь: історико-філософський нарис / Володимир Литвинов. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – 274 с.
5. Матвіїшин Ярослав. Мартин із Журавиці (XV ст.) на зорі галицької астрономії / Ярослав Матвіїшин // Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні. Зб.наукових праць за загред О. Петрука. – Львів: Інститут прикладних проблем, проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2015. – С. 455-489.
6. Наливайко Дмитро. Україна в рецепції західних гуманістів XV – XVI ст / Дмитро Наливайко. – К.: НВ «Акта», 2008-2009. – 65 с.
7. Нудьга Г. А. Перші бакалаври і доктори // Григорій Нудьга. На літературних шляхах. – К. : Дніпро, 1990. – С. 134-259.
8. Стрийковський Мацей. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси / Мацей Стрийковський. – Львів: б.в., 2011. – 1074 с.
9. Франко Іван. Смерть королевича в битві з турками / Іван Франко. // Зібр. творів у 50 т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т.42. – С. 144-152, 218-224.
10. Шевченко Віталій. Православно-католицька полеміка та проблеми унійності в житті Руси-України доберестейського періоду / Віталій Шевченко. – К.: Преса України, 2001. – 414 с.
11. Buonaccorsi-Kallimach Filip. Życie i obyczaje Grzegorza z Sanoka, arcybiskupa Lwowskiego / Filip Buonaccorsi-Kallimach. – We Lwowie, 1909. – 87 s.
12. Długosz Jan. Roczniki czyli Kromiki / Jan Długosz. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. – Księga dwanasta. 1462-1480. - 516 s.
13. Wiszniewski Michał. Historia literatury polskiej / Michał Wiszniewski. – W Krakowie, 1845. – T. III. – R. VI. – S. 236-257; 369-372.

«На одному і тому ж ґрунті ростуть терн і троянди» // «Theofos» 2017 №3: Theos Logos. – С.170-179.

Корпанюк М. "На одному й тому ж ґрунті ростуть терн і троянди" / М. Корпанюк // Київські полоністичні студії. - 2016. - Т. 28. - С. 42-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kps_2016_28_6.